

FEVRİ

(عُورِي)

(ö. 978/1571)

Osmanlı âlim ve şairi.

Aρνavutluk'un Adıyatik kıyısında bir liman şehri olan Draç'ta doğdu. Hırvat asıllı hristiyan bir aileye mensuptur. Küçük yaşta devşirme usulüyle İstanbul'a getirildi. Kaynakların kendisinden naklettiğine göre henüz çocukken bir gece rüyasında Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi görmüş ve onun mânevî telkiniyle müslüman olmuştur. İslâm dinine girdikten sonra Ahmed adını aldı. Ferhad Paşa'nın kethüdâsı Pulad'ın himayesinde tahsile başladı. Pulad'ın ölümünden sonra kardeşi Câfer Kethüdâ'nın himayesine girdi. Efendisi tarafından Rumeli Beylerbeyi Lutfî Paşa'ya hediye edilen Fevrî paşaya sunduğu "süsen" redifli kaside ile hürriyetine kavuştu. Devrin tezkirecilerinden Latîfî ve Hasan Çelebi onun şair Lâmilî'nin dedesi Nakkaş Ali Çelebi'nin, Gelibolulu Mustafa Âlî ise İskender Çelebi'nin himayesinde yetiştiğini söylerler.

Fevrî dönemin tanınmış âlimlerinden Dursun Efendi, Taşköprizâde Ahmed Efendi ve Arabzâde Abdülbâkî Efendi'nin ilim tahsil ettiği. Bostan Çelebi'nin Bursa kadılığı sırasında (1544) mülâzım

olarak tayininin gecikmesi üzerine ona manzum bir şikâyetnâme sundu. Divanında yer alan bu manzume, devrin öğretim sistemindeki bazı aksaklıklardan söz etmesi bakımından önemlidir. Daha sonra hacca giden Fevrî dönüşünde Şeyhülislâm Ebüssüüd Efendi'ye sunduğu Arapça bir kaside ile şöhret kazandı ve Edirne Anbar Kadı Medresesi'ne müderris tayin edildi (1547). Kanûnî Sultan Süleyman'ın Elkas seferinde Rumeli'nin muhafazası için Edirne'ye gönderilen (1548) Şehzade Selim'e intisap etti. Ardından Hasköy'de Mahmud Paşa ve Vize medreselerinde müderrislik yaptı. Kanûnî'nin Nahcivan seferine de katıldı (1552) ve bu sırada sunduğu kasidelerle şöhreti arttı. Sefer dönüşünde sırasıyla Bursa'da Kaplıca ve Hüdâvendigâr medreseleriyle İstanbul'da Atik Ali Paşa (Rebîülâhîr 969/Aralık 1561), Haseki Sultan Kariye (Hankah), (Cemâziyelâhîr 971/Ocak 1564), Haseki Sultan (Cemâziyelevvel 972/Aralık 1564), Sultâniye (974/1566-67) medreselerine ve Semâniye medreselerinden birine (Muharrem 975/Temmuz 1567) tayin edildikten sonra nihayet Şam kadısı ve orada Sultan Süleyman Medresesi müderrisi oldu (Receb 977/Aralık 1569).

Zilkade 978'de (Nisan 1571) Şam'da vefat eden Fevrî'nin ölümüne "Fevrî be-rett" cümlesiyle "Revân oldu bekâ dârına

Fevrî'nin Aşık Çelebi tezkiresindeki minyatürü (Millet Ktp., Ali Emiri, Tarih, nr. 772, vr. 543')

Fevrî mısraı tarih düşürülmüştür. Mezarı Şam'da Kubûrû's-Sâlihîn'de şair Üsküplü İshak Çelebi'nin ayak ucundadır.

Şair, nâsir ve aynı zamanda hattat olan Fevrî yaşadığı dönemde daha çok bir âlim olarak şöhret bulmuştur. Ders arkadaşı Aşık Çelebi onun daha öğrenci iken ilme büyük hevesi olduğunu ve çok çalıştığını, müderrislik yaptığı zamanlarda geceleri sabaha kadar ilimle meşgul olduğunu anlatır.

Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri bulunan Fevrî'nin, mahlasına uygun olarak süratli ve çok kolay bir şekilde şiir söyleyebildiği tezkirelerden öğrenilmekte ve bu husus divanındaki şiir zenginliğinden de anlaşılabilir. Gelibolulu Âlî, şiirde atasözleri ve halk deyimlerini kullanmada Necâtî'den sonra Fevrî'nin geldiğini söyler ki divanı incelendiğinde bu tesbitin yerinde olduğu görülür. Bilhassa musammatları ile tanınan Fevrî'nin dili devrine göre oldukça sadedir. Riyâzi Anadolu'da tahmîs ve tesdîs Fevrî'nin meşhur ettiğini söyler. Fevrî Türkçe ve Arapça mensur eserler de vermiştir. Nesirde devrin klasik üslûbuna uygun olarak sanatlı ve secili bir tarzı vardır. Ancak öğretici mahiyetteki hat risâlesinin dili sadedir. Aynı zamanda devrinin tanınmış hattatlarından da olan Fevrî, Şeyh Hamdullah'ın damadı ve öğrencisi Şükrullah Halife'den sülûs ve nihâş meşketmiştir.

Eserleri. 1. *Divan*. Beyit sayısı 3000'i bulan elli kadar kaside, 710 gazel, altmış dokuz musammat, kırk bir kıta ve kırk beş müfredle oldukça hacimli bir divandır (yazma nüshaları için bk. TSMK, Revan Köşkü, nr. 763; Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 474; Atatürk Üniversitesi Ktp., Ağâh Sırrı Levend, nr. 501; İÜ Ktp., TY, nr. 2873; Edirne Selimiye Ktp., nr. 2301). 2. *Risâle fi ilmî'l-hutût* (Köprülü Ktp., nr. 361). Hat sanatına ve hattatlık mesleğine dair çeşitli bilgiler ihtiva eder. Müellifin Arapça yazılmış bir hat risâlesi da-

Fevrî'nin Risâle fi ilmî'l-hutût adlı eserinin ilk iki sayfası (Köprülü Ktp., nr. 361)

(TDV İslâm Ansiklopedisi, c. XII, İstanbul 1995)

(OCAK'96'da yayımlandı)

ha vardır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3754, vr. 53-57). 3. *Kühl-i Dide-i A'yan* (İÜ Ktp., TY, nr. 2873, divanının baş tarafında; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1990, vr. 40^b-50^a). Manzum kırk hadis tercümesi olup değişik konulara ait hadisler dörder mısralık kütalar halinde Türkçeye çevrilmiştir. 4. *Ahlâk-ı Süleymânî* (İÜ Ktp., TY, nr. 2549; Edirne Selimiye Ktp., nr. 2145; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2823, Esad Efendi, nr. 2512). Kanûnî Sultan Süleyman'ın meziyet ve faziletlerine dair olan eser *Münşeât-ı Süleymânî* olarak da bilinir. Seçli bir üslupla yazılmıştır. Eserde Kanûnî'nin şiirleri açıklanarak onun dünya görüşü anlatılmıştır.

Fevrî'nin *Tefsiru sûretü'l-Mülk* adlı bir risâlesiyle (Köprülü Ktp., nr. 1602, vr. 92^a-94^a) *Risâle-i Kalemîyye* ve *Risâle-i Seyfiyye* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3415, vr. 31^b-36^a, 58^b-65^a) gibi bazı Arapça eserleri de vardır (diğer risâleleri için bk. Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 584, vr. 30^a-54^a; Reşid Efendi, nr. 1046, vr. 127-131; İÜ Ktp., AY, nr. 1547).

Kaynaklarda Fevrî'nin *Dürrü'l-ḥükâm* ile *Gürrü'l-ahkâm*'a ve Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzil* adlı tefsirine hâşiyeleri, ayrıca *Miftâhu'l-medânî* adıyla kaleme aldığı bir Farsça-Türkçe lugatı olduğu da zikredilmektedir. Vasfî Mahir Kocatürk, onun Sokullu Mehmed Paşa'yı anlatan *Ahlâk-ı Mehmed Paşa* adlı mensur bir eserinden bahseder.

BİBLİYOGRAFYA:

Aşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 203^a-212^a; Latîfî, *Tezkire*, s. 269; a.e., Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 1160, vr. 108^a; Beyânî, *Tezkiretü's-şuarâ*, Millet Ktp., Tarih, nr. 757, vr. 77^a; Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi lâvesi, nr. 107, vr. 41^b-43^a; Âlî, *Kühû'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 492^a-493^a; Kınazîde, *Tezkire*, II, 771-774; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Millet Ktp., Manzum, nr. 1325, vr. 86^a; Esrar Dede, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi lâvesi, nr. 109, vr. 96^a; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, İstanbul 1268, I, 142; Riyâzî, *Riyâzü's-şuarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 120^a; *Sicill-i Osmânî*, IV, 28; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 98; *Kâmûsü'l-lâm*, V, 3448; Osmanlı Müellifleri, I, 392-393; Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında Divan Şiiri*, İstanbul 1948, s. 55-110 (I. fas.: Rahmî ve Fevrî); Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 352-356, 412-413; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 394; Mehmet Kalpaklı, *Fevrî; Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri* (yüksek lisans tezi, 1986), Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.m.f., *Divan Şiirinin Edisyonunda Bilgisayar Kullanımı Metoduna Giriş ve Fevrî Divanı'nın Elektronik Formu* (doktora tezi, 1991), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; "Fevrî, Ahmed", *TDEA*, III, 212; Abdülkadir Karahan, "Fevrî", *Eİ²* (İng.), II, 869.

MEHMET KALPAKLI

FEVZ

(الفوز)

Dünya ve âhiret hayatında tehlikelerden kurtulup mutluluğa kavuşma anlamında bir terim.

"Kurtulmak" ve "helâk olmak" mânâsında karşıt anlamlı kelimelerden olan fevz masdarı daha çok "korku, tehlike, şer ve azap gibi şeylerden kurtulup hayra, saadet ve esenliğe ulaşma" anlamında isim olarak kullanılır. İnsanın dünyadaki davranışlarına göre bir açıdan helâk olması, bir başka açıdan da dünya yüklerinden kurtulup ebedî nimetlere kavuşması sonucunu doğurduğu için ölüm hadisesi, ayrıca hem kurtulma ümidi hem de kaybolma korkusunu vermesi sebebiyle çöl ve sahrâ için de aynı kavramın kullanıldığı kaydedilir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "fvz" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "fvz" md.; *Kâmus Tercümesi*, II, 836).

Kur'an-ı Kerim'de isim, fiil ve masdar olmak üzere yirmi dokuz defa tekrarlanan fevz kavramı on dokuz yerde fevz, üç yerde aynı anlamdaki mefâz, mefâze şeklinde geçmektedir. Ayrıca fevz kelimesi "büyük" mânâsındaki azîm, kebîr ve "apaçık" anlamındaki mübîn sıfatlarıyla nitelendirilmiştir. Bu kökten türemiş olan fâizün (muradlarına erenler) Kur'an'da sadece müminleri nitelemek amacıyla kullanılmıştır (bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "fvz" md.). Bir âyette görülen "ganîmet elde etme" (bk. en-Nisâ 4/73) anlamı dışında fevzin Kur'an'daki bütün kullanımlarının "ebedî ve uhrevî kurtuluş" mânâsına geldiğini söylemek mümkündür.

Fevz Kur'an'da genellikle Allah'a ve Resulüne itaat şartına bağlanmış, asil kurtuluş ve başarının da cennete girmek ve Hak rızasına ulaşmaktan ibaret olduğu belirtilmiştir (bk. a.y.). Kurtuluşu erenlerin özellikleri ise samîmi bir imanla birlikte din uğrunda hicrete katlanmak, malıyla ve canıyla cihad etmek, dinine bağlılığı sebebiyle küçümsememesine sabır göstermek, Allah'a ve Resulüne itaat ederek ilâhî azamet karşısında ürperip saygılı olmak şeklinde belirtilmiştir (bk. et-Tevbe 9/20; el-Mü'minün 23/111; en-Nür 24/52).

Fevz kavramı çeşitli hadislerde de yer almış olup bu rivayetlerde şehitlik, cehennem azabından kurtulma, cömertlik ve adalet fevz olarak kabul edilmiştir (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "fevz" md.).

İmanı "kalp ile tasdik, dil ile ikrar" şeklinde tanımlayan ve amelî onun bir cüzü olarak görmeyen Ehl-i sünnet âlimlerine göre dinen iman edilmesi gereken hususların tamamına inanıp bunun ölüm anına kadar sürdürülmesi fevz için yeterlidir (ayrıca bk. AMEL; FELÂH; KEBİRE).

BİBLİYOGRAFYA:

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "fvz" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "fvz" md.; *Kâmus Tercümesi*, II, 836; Wensinck, *el-Mu'cem*, "fevz" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "fvz" md.; Dârimî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 29; Taberî, *Cami'u'l-beyân* (Şâkir), VII, 452; Mâtürîdî, *Te'vîllâtü'l-Kur'an*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 104^a; Fahreddin er-Râzî, *Mefâthu'l-gayb*, IX, 126, 133, 228.

ADİL BEBEK

FEVZİ ÇAKMAK

(bk. ÇAKMAK, Fevzi).

FEVZİ EFENDİ, Edirne Müftüsü

(1826-1900)

Son devir Osmanlı âlimlerinden.

Denizli'nin Tavas (eski adı Yarangüme) ilçesinde doğdu. Asıl adı Mehmed Ali, mahlası Fevzî'dir. Edirne'de yirmi yıl kadar bulunup müftülük yaptığından daha çok Edirne Müftüsü Fevzi Efendi diye tanınmıştır. Babası Ahmed Şâkir Efendi hakkında herhangi bir bilgi olmadığı gibi kendisinin de kullandığı Kureyşîzâde lakabının nereden geldiği tesbit edilememiştir. Hayatıyla ilgili ayrıntıların önemli bir kısmı kendi eserlerinde verdiği bilgilere dayanmaktadır. Fevzi Efendi ilk tahsiline memleketinde Hâdimli Hacı Said Efendi'nin yanında başladı; oradan Manisa'ya giderek müftü Evliyâzâde Ali Rızâ Efendi'den ders aldı. Ayrıca Erzincanlı Mehmed Efendi'den de ders okudu. Manisa'da tahsil görürken hacca gitmek için 1840'ta yola çıktı. Yolculuk sırasında bir müddet kaldığı İzmir'de Balıkcı, İskenderiye'de Haseneyn camilerinde ders okuttu. Mekte'de bulunduğu 1841-1843 yılları arasında bir yandan çeşitli dersler alırken bir yandan da tefsir ve menâsikü'l-hac okuttu. Nakşibendî şeyhi Abdullah Efendi'ye intisap etti. Hac dönüşü Manisa'da tahsilini tamamlayıp icâzet aldıktan sonra İstanbul'a gitti. 1847'de dersîm olarak Edirne'ye tayin edildi. Bir müddet sonra müftülük görevine getirildi. Eskiçami'de yirmi yıl boyunca *Envârü'l-*